

Ewa Janczar

Rada m.st. Warszawy

ORCID: 0000-0003-2364-7723

Pomnik Geodezji Europejskiej na placu Teatralnym w Warszawie

Niepozorny element architektury, mało kto zawraca na niego uwagę, a stoi od roku 1872. Świadek wielu zdarzeń w historii Warszawy – rewolucji 1905 roku, pierwszej wojny światowej, odzyskania niepodległości, września 1939, hekatomby miasta w 1944 roku. Mimo tylu drastycznych zakrętów w dziejach miasta, zachował się w niezmienionym stanie od czasu postawienia.

Kolumna pomiarowa, bo o niej mowa, powstała na potrzeby międzynarodowej kampanii geodezyjnych pomiarów kształtu i rozmiarów Ziemi w obrębie kontynentu europejskiego w latach 1861–1890 – łuku geodezyjnego równoleżnika 52°N, przebiegającego na długości około 6 tys. km, przez całą Europę – od wyspy Valentia w Irlandii do miasta Orsk na Uralu w Rosji.

Do niedawna kolumna uznawana była za symbol warszawskiego południka zerowego czy południka 21 stopni wschód. Dziś wiadomo, że historyczny, warszawski południk zerowy przebiega na długości geodezyjnej 21°01'39,259"E, czyli 1 257 metrów na zachód od kolumny, zaś południk 21°E przebiega 627 metrów na zachód od kolumny¹.

W roku 2022, przy okazji Kongresu Międzynarodowej Federacji Geodetów (FIG) w środowisku geodezyjnym, z inicjatywy stowarzyszenia Honorowy Południk Krakowski, powstała myśl konserwacji

¹ Na podstawie badań geodezyjnej akcji edukacyjnej „Honorowy Południk Krakowski”.

tej kolumny, jako oryginalnego na skalę światową zabytku XIX-wiecznej nauki i techniki, oraz podniesienia jej do rangi Pomnika Geodezji Europejskiej.

Uroczyste odsłonięcie pomnika nastąpiło 14 września 2022 roku. Na zaproszenie Prezydenta Warszawy, Przewodniczącej Rady m.st. Warszawy oraz Prezesa Stowarzyszenia Geodetów Polskich przybyli: Główny Geodeta Kraju, Prezes i Członkowie International Federation of Surveyors (FIG), Prezes Stowarzyszenia Honorowy Południk Krakowski, warszawiacy, radni miasta Warszawy, burmistrzowie, przedstawiciele Urzędu Miasta st. Warszawy, reprezentanci środowisk naukowych, geodeci, historycy oraz miłośnicy geodezji i nauk technicznych.

„Ta kolumna to też rodzaj »listu w butelce« pozostawionego nam przez geodetów »złotej ery« geodezji europejskiej. Ścisłe sparymetryzowane narzędzie naukowe. Symbol ówczesnego racjonalizmu, naukowego, badawczego podejścia do rzeczywistości, którego tak brakuje niektórym w czasach współczesnych” – powiedziała Renata Kaznowska, zastępczyni prezydenta m.st. Warszawy.

Kolumna pomiarowa znajduje się w północno-wschodniej części placu Teatralnego, w dzielnicy Śródmieście, w ścisłym centrum Warszawy, tuż obok chodnika przy ul. Senatorskiej. Obiekt ten składa się z marmurowej kolumny, zwieńczonej mosiężnym pierścieniem przykrytym szkłem. Kolumna znajduje się na kolistym, kamiennym podwyższeniu, otoczonym żelazną, bogato zdobioną balustradą. Z inicjatywy radnych m.st. Warszawy została poddana konserwacji, uporządkowano jej otoczenie oraz zamontowano tablice w języku polskim i angielskim o treści:

Marmurowa kolumna z przeszkloną tabliczką, otoczona żelazną balustradą jest stylizowanym stanowiskiem pomiarów geodezyjnych oraz magnetycznych z roku 1872, powstałym na potrzeby międzynarodowej kampanii geodezyjnych pomiarów kształtu i rozmiarów Ziemi w obrębie kontynentu europejskiego z lat 1861–1890: łuku geodezyjnego równoleżnika 52° N, przebiegającego na długości około 6000 km, przez całą Europę; od wyspy Valentia w Irlandii do miasta Orska na Uralu w Rosji.

Pomiary na terenie miasta Warszawy – oraz większości wschodniego odcinka łuku geodezyjnego przeprowadził polski geodeta, inżynier i podróżnik, generał Józef Hippolitowicz Żyliński. Kolumna przetrwała II wojnę światową i stanowi oryginalny, nienaruszony fragment przedwojennego Placu Teatralnego. Przez lata, błędnie nazywana była „Południkiem warszawskim”.

Generał Józef Hippolitowicz Żyliński znany jest również z przeprowadzonego przy okazji pomiarów na Polesiu, wielkiego projektu melioracji tego obszaru. Pomiary w Warszawie przeprowadził w 1872 roku, za punkt triangulacyjny pierwszego rzędu przyjmując wierzchołek wieży ratuszowej (Pałacu Jabłonowskich), a stanowisko obserwacyjne sytuując na południku lokalnym wieży ratuszowej, jako punkt przeniesienia i przyszłe stanowisko do pomiarów deklinacji magnetycznej oraz kalibracji instrumentów pomiarowych².

W roku 1873 kolumna została otoczona balustradą, w nawierzchnię wmurowano metalowe szyny dla oznaczenia przebiegu południka, a na ścianach Pałacu Jabłonowskich oraz Teatru Wielkiego, na południku, umieszczono miedziane tabliczki z podziałkami, do celowania w czasie pomiarów. Szyny i tabliczki na budynkach zostały usunięte jeszcze w XIX wieku³.

„Czuję niezwykłą radość, że tę skromną kolumnę udało się podnieść do rangi pomnika. To nie tylko symbol największych pomiarów geodezyjnych, ale to także symbol geodezji, jej roli w społeczeństwie i gospodarce” – tak właśnie powiedziałam podczas uroczystości odsłonięcia pomnika Geodezji Europejskiej, kiedy to miałam przyjemność reprezentować Radę m.st. Warszawy.

Mam nadzieję, że uda się odtworzyć szyny wyznaczające przebieg południka 52°N, pierwotnie ułożone w bruku placu Teatralnego oraz tabliczki pomiarowe na elewacji Teatru Wielkiego i Pałacu Jabłonowskich. Chciałabym, aby jeszcze w tej kadencji zaznaczyć na trwałe w przestrzeni Warszawy przebieg południka warszawskiego.

Najbardziej precyzyjne wyniki pomiarów kolumny, zostały przeprowadzone ostatnio przez firmę TPI:

B = 52°14'38,30338"N (ETRF2000)

L = 21°00'33,03398"E (ETRF2000)

H = 142,307 m (GRS80)

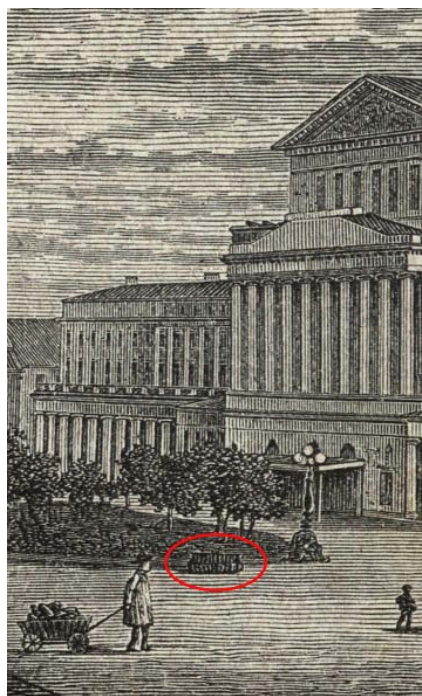
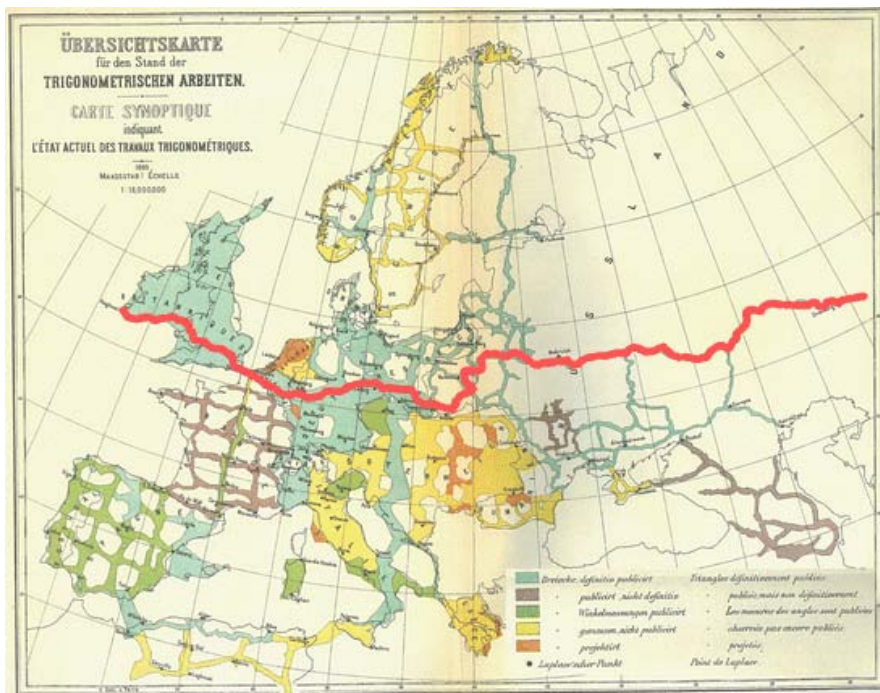
h = 111,303 m n.p.m. (PL-geoid2021-PL-EVRF-2007-NH)

Ewa Janczar

Zdjęcia historyczne udostępnione przez Stowarzyszenie Honorowy Południk Krakowski

² Na podstawie informacji Stowarzyszenia Honorowy Południk Krakowski.

³ Ibidem.

Pomnik Geodezji Europejskiej na placu Teatralnym w Warszawie

